

Conf. univ. dr. Bogdan MICU

DREPT PROCESUAL PENAL

Partea specială

Universul Juridic

București

-2012-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2012, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MICU, BOGDAN

Drept procesual penal : partea specială /

Bogdan Micu. - București : Universul Juridic, 2012

ISBN 978-973-127-789-9

343.1(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0731.121.218**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15;**
DISTRIBUȚIE: **0726.990.184**
tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,

CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

CAPITOLUL I

**NOȚIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND PARTEA SPECIALĂ A
DREPTULUI PROCESUAL PENAL**

Secțiunea 1

***Aspecte de ordin terminologic privind părțile științei
dreptului procesual penal***

§1. CONSIDERAȚII GENERALE

Evoluția reglementărilor din domeniul dreptului procesual penal a condus la necesitatea sistematizării Codului de procedură penală în două părți: Partea generală și Partea specială.

Această sistematizare a reglementării a fost făcută pentru prima dată în actualul Cod de procedură penală, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969. Astfel, din punct de vedere legislativ, Codurile de procedură penală anterioare¹ nu prevedeau expres o împărțire a reglementării în Partea generală și Partea specială. Cu toate acestea, în doctrină diviziunea era folosită de numeroși autori (T. Pop, S. Kahane, G. Theodoru etc.) și înainte de sistematizarea ca atare a legislației.

Față de actuala sistematizare a Codului de procedură penală, a devenit obligatorie și sistematizarea științei dreptului procesual penal în cele două părți, fapt acceptat și îmbrățișat în prezent de toți autorii din acest domeniu. Astfel, analiza separată a părții generale și a părții speciale a științei dreptului procesual penal a devenit o regulă general respectată de doctrina de specialitate.

Mai mult decât atât, necesitatea armonizării legislației României cu legislația Uniunii Europene a condus la reglementarea în legislația noastră procesual penală a unor instituții noi², a căror analiză face obiectul științei dreptului procesual penal.

¹ Primul Cod de procedură penală modern a intrat în vigoare la 2 decembrie 1864 și s-a aplicat până la 19 martie 1936, când a intrat în vigoare un nou Cod de procedură penală, aplicabil până la data intrării în vigoare a actualului Cod de procedură penală – 1 ianuarie 1969.

² Elocvente în acest sens sunt dispozițiile Legii nr. 302/2004 privind asistența judiciară internațională în materie penală, prin care au fost reglementate instituții precum: mandatul european de arestare, transferul de proceduri etc.

Mărirea substanțială a volumului reglementării a determinat o creștere a întinderii materiei studiate în cadrul acestei discipline la facultățile de drept. În consecință, în prezent, cele două părți ale științei dreptului procesual penal ar trebui, credem noi, să fie tratate pe parcursul a doi ani de studiu, stabilindu-se astfel și o departajare clară a părții generale de partea specială a dreptului procesual penal¹.

§2. PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

Partea generală a dreptului procesual penal studiază principalele reglementări și instituții aplicabile pe întreg cursul procesului penal, fără a face nicio diferențiere specifică fiecăreia dintre cele trei faze ale procesului penal. Astfel, în această parte sunt analizate: principiile (regulile de bază ale procesului penal), participanții în procesul penal, acțiunile ce pot fi exercitate în cadrul procesului penal, competența organelor judiciare penale, măsurile procesuale, probele și mijloacele de probă, precum și actele procesuale și procedurale comune.

Partea specială a dreptului procesual penal examinează în mod direct și nemijlocit procesul penal. Această activitate progresivă este tratată în modul în care se derulează „filmul activităților procesuale”².

Practic, procesul penal este o activitate judiciară în devenire, care începe, se amplifică și ia sfârșit prin succesiunea progresivă a unor activități și acte judiciare efectuate consecutiv și coordonat³.

Astfel, partea specială a dreptului procesual penal sistematizează activitatea organelor judiciare pe faze ale procesului penal. Urmărirea penală, judecata și executarea hotărârilor judecătorești penale sunt analizate în desfășurarea lor cronologică, acestor faze ale procesului penal fiindu-le alăturat și studiul

¹ În funcție de conținutul lor, numeroase științe cuprind două mari părți: partea generală și partea specială. Așa, de pildă, este cunoscută și unanim admisă împărțirea după această modalitate a dreptului penal – N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Paideia, București, 1999, p. 48. În condițiile în care numărul articolelor Codului penal este mai mic decât cel al Codului de procedură penală, modalitatea de studiu propusă este pe deplin justificată.

² I. Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 43.

³ V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea specială*, vol. VI, Ed. Academiei și Ed. All Beck, București, 2003, p. 6.

procedurilor speciale. Precizările anterioare conduc la concluzia că partea specială a dreptului procesual penal deține funcționalitatea cea mai importantă din punctul de vedere al activității practice a organelor judiciare penale.

Analiza procesului penal în cronologia sa reprezintă o valorificare a regulilor de bază și a instituțiilor fundamentale ale dreptului procesual penal analizate în partea generală din punct de vedere strict teoretic și sistematizate în partea specială, așa cum acestea acționează ca niște pârghii folosite de participanții la procesul penal în cadrul activității judiciare.

Pentru considerentele arătate, în capitolele ce vor urma vom realiza o analiză strict cronologică a activităților desfășurate înainte și în timpul procesului penal, astfel încât parcurgerea acestei analize să determine o imagine a procesului penal cât mai apropiată de desfășurarea practică a activității judiciare.

Acesta este motivul pentru care, în prezentul capitol, am înțeles să analizăm, pe lângă aspectele de natură introductivă, și reglementările generale ale urmăririi penale, judecării și executării hotărârilor penale, pentru ca, în continuare, să putem trata derularea în sine a activităților procesuale.

Secțiunea a 2-a

Structura și sistematizarea părții speciale a dreptului procesual penal. Fazele procesului penal

§1. ASPECTE INTRODUCTIVE

Săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală este momentul incipient în care, cel puțin la nivel abstract, ia naștere un raport juridic de drept penal în virtutea căruia statul, prin organele sale, are dreptul de a trage la răspundere penală pe cel asupra căruia planează bănuiala legitimă că ar fi cel care a săvârșit infracțiunea¹ și obligația acestuia de a suporta consecințele. Exercițarea puterii statului de a angaja tragerea la răspundere penală, care să se materializeze prin aplicarea unei sancțiuni, se analizează în orice stat de drept democratic, bazat pe principiul separării puterilor în stat, numai prin *justiție*.

¹ Dispozițiile art. 17 C. pen. stabilesc că: „Infracțiunea este fapta care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală. Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale”.

Organele judiciare penale realizează justiția prin puterea judecătorească. A soluționa o cauză rezultată din săvârșirea unei fapte prevăzute și pedepsite de legea penală presupune efectuarea unei activități de justiție¹.

Justiția penală nu se poate realiza decât de organe specializate, judiciare, împuternicite de lege să efectueze ansamblul activităților legate de descoperirea faptelor cu caracter penal, prinderea făptuitorilor, strângerea și administrarea probelor, stabilirea vinovăției sau nevinovăției infractorilor, raportat la materialul probator al cauzei, tragerea la răspundere penală a celor vinovați în activitatea de judecată și executarea hotărârilor penale definitive de condamnare. În aceste condiții, realizarea justiției penale apare, în orice stat de drept, ca singurul liant prin care organele sale judiciare, într-un cadru bine definit, elimină arbitrarul și nedreptatea.

Exercitarea atribuțiilor și a competențelor organelor judiciare ale statului care răspund dezideratului legat de restabilirea ordinii de drept, prin descoperirea infracțiunilor și pedepsirea celor vinovați, dar și celui legat de exercitarea scopului preventiv, nu se poate realiza decât într-un cadru legal jurisdicțional, care se bucură de legitimitate față de natura complexă a soluționării oricărei cauze penale, dar și față de consecințele de natură juridică asupra drepturilor și libertăților individului, subiect al raportului juridic penal de conflict. Acest cadru legal în care se manifestă actul jurisdicțional penal este *procesul penal*.

Concluzionând, procesul penal apare ca o categorie juridică foarte complexă² în care, grație reglementării procesual penale expres și limitativ prevăzute de legea procesual penală, își desfășoară activitatea acele organe judiciare penale competente pentru descoperirea faptelor prevăzute de legea penală, identificarea făptuitorilor și prinderea acestora, strângerea și administrarea probelor ce servesc atât apărării, cât și acuzării, stabilirea vinovăției și tragerea la răspundere penală³, în mod proporțional și echitabil cu principiile în

¹ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol. I, Ed. Paideia, București, 1996, p. 8.

² I. Neagu, *op. cit.*, 2009, p. 21.

³ Noțiunea de proces penal, în literatura de specialitate, a cunoscut numeroase și diferite abordări referitoare la definirea sa ca activitate esențială în orice stat de drept. Cea mai cuprinzătoare apreciem că este definiția oferită de prof. I. Neagu: „*Definim procesul penal ca activitatea reglementată de lege, desfășurată de organele competente, cu participarea părților și a altor persoane, în scopul constatării în timp și în mod complet a faptelor ce constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală*”, *op. cit.*, p. 19.

care se realizează justiția europeană și cu respectarea drepturilor tuturor participanților.

§2. FAZELE PROCESULUI PENAL, ELEMENTE ESENȚIALE ÎN BAZA CĂRORA SE REALIZEAZĂ STRUCTURAREA PĂRȚII SPECIALE A DREPTULUI PROCESUAL PENAL

Așa cum am arătat în partea introductivă a prezentului studiu, partea specială a dreptului procesual penal reprezintă ansamblul dispozițiilor procedural penale, reglementate de legiuitorul român în Partea specială din Codul de procedură penală¹ (art. 200-522), și anume acea parte a dreptului procesual penal care stabilește, structurează și sistematizează activitatea organelor judiciare penale, urmărind succesiunea actelor judiciare efectuate consecutiv și interdependent, începând cu o activitate prealabilă esențială pentru pregătirea condițiilor care să asigure desfășurarea următoarei etape, a judecării, finalizată cu momentul în care se realizează tragerea efectivă la răspundere penală prin executarea pedepsei stabilite, în temeiul unei hotărâri judecătorești legale și temeinice de condamnare.

Sucesiunea activităților efectuate de organele judiciare competente concretizează complexitatea categoriei juridice de proces penal în cadrul căruia își găsește expresia partea specială a dreptului procesual penal.

În aceste condiții, este evident că, pentru a înțelege modalitatea în care este structurată și sistematizată partea specială a dreptului procesual penal, trebuie să ne raportăm la fazele procesului penal, deci la modalitatea în care este structurat și sistematizat procesul penal în desfășurarea sa progresivă, de la descoperirea infracțiunii și până la condamnarea inculpatului și punerea în executare a hotărârii judecătorești penale.²

Caracterizat prin complexitate și desfășurare progresivă, procesul penal presupune desfășurarea activităților judiciare specifice fiecărei etape, ce se realizează printr-o multitudine de acte procesuale prestabilite, expres și limitativ prevăzute de lege. În aceste condiții, acele diviziuni în cadrul cărora se

¹ Codul de procedură penală român a fost modificat și completat prin Legea nr. 356/2006 (publicată în M. Of. nr. 677 din 7 august 2006), care a intrat în vigoare la 30 de zile de la publicarea în Monitorul Oficial al României, în timp ce prevederile referitoare la persoana juridică au intrat în vigoare la data intrării în vigoare a normelor corespunzătoare din Codul penal, introduse prin Legea nr. 278/2006 (publicată în M. Of. nr. 601 din 12 iulie 2006).

² N. Volonciu, *op. cit.*, p. 14.

efectuează un complex de activități judiciare în mod succesiv, progresiv și coordonat, în limitele stabilite expres de legiuitor, de către organele judiciare competente, în temeiul unor raporturi juridice procesual penale calificate pentru aducerea la îndeplinire a unor scopuri specifice, pot fi calificate drept faze ale procesului penal¹ ce sistematizează partea specială a dreptului procesual penal.

Structurarea procesului penal în funcție de mai multe faze este o reminiscență a sistemului caracteristic procesului inchizitorial, când, practic, începe să se contureze tendința de a sistematiza procesul penal prin introducerea formei preliminare – „investigația” (actualmente faza de urmărire penală) – ca etapă distinctivă de judecata propriu-zisă.

Necesitatea sistematizării și structurării procesului penal implicit și a părții speciale a dreptului procesual penal, este evidentă dacă ne raportăm la nevoia de a simplifica și grupa ansamblul activităților cronologice realizate de organele judiciare.

În literatura de specialitate, unii autori² au apreciat că sistemul procesului penal este reprezentat de totalitatea fazelor și ansamblul etapelor pe care le parcurge procesul penal în modalitatea reglementată de legiuitorul român. Astfel, sistematizarea părții speciale a dreptului procesual penal se realizează în limita aceluiași coordonate în baza cărora este sistematizat procesul penal român.

Structura tipică a procesului penal român presupune parcurgerea a trei etape, faze distincte în raport de categoria de organe și activități judiciare ce se impun a fi desfășurate în vederea soluționării cauzei și aflării adevărului. Astfel, în structura procesului penal distingem ca faze principale urmărirea penală, judecata și punerea în executare a hotărârilor penale. Trecerea procesului penal prin cele trei faze reprezintă schema sa tipică. Este posibil ca procesul penal să nu parcurgă toate aceste faze.

Urmărirea penală apare ca acea fază a procesului penal în care sunt efectuate activități procesuale premergătoare judecării³. Judecata presupune soluționarea propriu-zisă a cauzei în condiții de contradictorialitate, publicitate, cu respectarea și aplicarea prezumției de nevinovăție și a dreptului de apărare, activitatea concretizându-se în pronunțarea unei hotărâri legale și temeinice sub

¹ Sistematizarea procesului penal pe faze răspunde nevoii ca fiecare dintre etapele procesului penal să acopere și să răspundă unei anumite funcții procesuale: funcția procesuală de desfășurare a urmăririi penale, funcția desfășurării judecării cauzelor penale, funcția punerii în executare a hotărârilor judecătorești penale (a se vedea, în acest sens, I. Neagu, *op. cit.*, p. 26).

² În acest sens, N. Volonciu, *op. cit.*, p. 22.

³ I. Neagu, *op. cit.*, p. 27.

aspectul aflării adevărului și sancționării proporționale cu gradul de vinovăție, exclusiv pe baza materialului probator de la dosarul cauzei. Ultima fază a procesului penal, respectiv punerea în executare a hotărârilor penale, presupune realizarea scopului legii penale concretizat în aducerea la îndeplinire a sancțiunilor penale stabilite în mod definitiv prin hotărârea instanței de judecată, raportat la modalitatea de individualizare, pentru a asigura restabilirea ordinii de drept vătămăte, prevenirea săvârșirii faptelor similare, dar, cel mai important, reeducarea.

Fiecare dintre aceste faze ale procesului penal este guvernată de reguli procedurale penale stricte, expres reglementate de legiuitorul român. Astfel, partea specială a dreptului procesual penal este structurată și sistematizată în raport de regulile după care se desfășoară procesul penal¹ în cele trei faze ale sale, respectiv în raport de regulile care studiază la nivel teoretic aspectele legate de desfășurarea urmăririi penale, judecării și punerii în executare a hotărârii definitive de condamnare.

Secțiunea a 3-a

Aspecte de ordin general privind urmărirea penală ca fază a procesului penal

Urmărirea penală ca prima fază a procesului penal român este reglementată de Titlul I din Partea specială a Codului de procedură penală - art. 200-286. Pentru realizarea justiției penale într-un stat de drept, în sensul descoperirii infracțiunilor, identificării și prinderii infractorilor, străngerii probelor necesare, în cadrul mecanismului procesual s-a conturat necesitatea obiectivă ca, înainte de activitatea de judecare propriu-zisă, să existe o activitate prealabilă și diversificată², reglementată într-o etapă procesuală separată. Astfel, această fază obligatorie a procesului penal, urmărirea penală, apare ca esențială prin prisma necesității restabilirii ordinii de drept și sancționării celor vinovați pe baza unor probe certe, indubitabile sub aspectul persoanei ce a săvârșit fapta prevăzută de legea penală și al vinovăției acesteia.

Caracterul obligatoriu al fazei de urmărire penală este regula în această materie, însă, în mod excepțional, există și forme atipice ale procesului penal român, concretizate prin inexistența acestei etape de exemplu, situația

¹ G. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 33.

² N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, vol. II, Ed. Paideia, București, 1996, p. 7.

reglementată de dispozițiile art. 278¹ alin. (8) lit. c) C. pr. pen., când plângerea se adresează direct instanței de judecată, iar procesul penal începe direct cu judecata¹.

Din punct de vedere al evoluției acestei faze procesuale care precede judecata, reținem că, pentru prima dată, Codul de procedură penală din 1936, după modelul occidental, a reglementat activitatea prealabilă judecătii desfășurată de organe specializate sub denumirea «Primele cercetări, urmărirea și instrucția». Prin Legea nr. 3/1956 s-a adoptat o nouă reglementare a activității preliminare, fiind folosită pentru prima dată noțiunea de «urmărire penală», extinzându-se cu această ocazie denumirea de urmărire la întreaga activitate, care avea ca finalitate sesizarea instanței de judecată ce urma să judece cauza penală. Denumirea a fost menținută ulterior de dispozițiile Codului de procedură penală din anul 1968².

Actualul Cod de procedură penală situează urmărirea penală ca primă fază a procesului penal, beneficiind de funcții și finalități proprii, în conformitate cu principiile de drept³ care guvernează desfășurarea procesului penal. Reglementarea din Codul de procedură penală nu mai prevede forma procedurală a anchetei penale și conține avantajul că a fost în mod substanțial simplificată sub aspectul organelor judiciare care au atribuții legale (procurorul și organele de cercetare penală), fiind reglementat, de asemenea, sub aspectul duratei de desfășurare (aceasta nu mai este limitată)⁴.

În literatura de specialitate, numeroși autori au încercat să definească în mod cât mai complet și cuprinzător noțiunea de urmărire penală ca etapă distinctă a procesului penal. În esență, aceste definiții sunt apropiate sub aspectul conținutului, astfel că urmărirea penală se înfățișează ca activitatea desfășurată de organele de urmărire penală în care se strâng și se verifică probele cu privire la săvârșirea infracțiunii, se descoperă făptuitorul, stabilindu-se și răspunderea acestuia pentru trimiterea în judecată. Art. 200 C. pr. pen. este

¹ ÎCCJ, Secțiile Unite, Decizia nr. 48/2007 (publicată în M. Of. nr. 574 din 30 iulie 2008): s-a stabilit că nu este posibilă reținerea cauzei spre judecare de către instanța de judecată în situația în care obiect al plângerii îl constituie un act al procurorului de netrimiteră în judecată (act de neîncepere a urmăririi penale).

² T. Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, Cluj, 1948, p. 104.

³ Procesul penal român se desfășoară cu respectarea următoarelor principii: legalității, prezumției de nevinovăție, aflării adevărului, oficialității, rolului activ al organelor judiciare penale, garantării libertății persoanei, respectării demnității umane, egalității, operativității, limbii în care se desfășoară procesul penal, dreptului la un proces echitabil.

⁴ V. Dongoroz și colab., *op. cit.*, vol. VI, p. 23.